

दारिद्र्यशतकम्

प्रणेता

डॉ. प्रमोदकुमारनायकः

सम्पादकः

डॉ. नारायणदाशः

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्

(भारतशासन-मानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनः ,

राष्ट्रियमूल्याङ्कन-प्रत्यायनपरिषदा 'ए'-श्रेण्या प्रत्यायितः मानितविश्वविद्यालयः)

नवदेहली

दारिद्र्यशतकम्

प्रणेता

डॉ. प्रमोदकुमारनायकः

सम्पादकः

डॉ. नारायणदाशः

राष्ट्रीयसंस्कृतसंस्थानम्

मानितविश्वविद्यालयः

(भारतशासन-मानवसंसाधनविकास-मन्त्रालयाधीनम्)

नवदेहली

पुरोवाक्

संस्कृतसाहित्ये लोकजीवननिरूपणपराणां काव्यानां परम्परा आवेदेभ्यः प्रसृता अद्यावधि स्फुरन्ती सहृदयानां चेतांसि चमत्कुर्वती वरीवर्तीति न संशीतिः। अस्यां परम्परायां योगेश्वर-केशवाभिनन्दादयः परःशतं प्राचीनाः कवयः ग्रामजीवनस्य हालिक-गृहिणी-पामर-कृषीवलप्रभृतीनां जीवनस्य यथार्थनिरूपणेन स्वभावोक्तिमनोहराणि काव्यानि बबन्धुः। विंशशतके तथा चैकविंशशतके संस्कृतमहाकवयः मध्यवर्गनिम्नवर्णजनानां दारिद्र्यदुःखग्रस्तानां जीवनस्य यथार्थनिरूपणैः विशिष्यन्ते।

एतादृशेषु महाकविषु स्वकृतित्वेन धुरि कीर्तनीयोऽस्ति साम्प्रतिकभावबोधसंवलितकाव्यप्रणेता श्रीमान् प्रमोदकुमारनायकः। अपूर्वास्तस्याऽनुभूतयोऽपूर्वमेव वस्तु भावयन्ति तस्य भावनासंसारे। दारिद्र्यशतकेऽस्मिन् दरिद्रस्य जीवनं यथा वैशद्येन वैपुल्येन संवेदनया च वर्णितं तथा न प्राचीने संस्कृतसाहित्ये। जीवन्नपि दरिद्रो न जीवति, मनुष्यः सन्नप्यसौ न मनुष्यः। को नाम गणयति तस्य दुःखानि लोके? सर्वत्र स एव भवति दोषभाक्। तत्कृते नास्ति कश्चन उत्सवः नास्ति काचित् पूजा, न वाऽस्ति किञ्चिदपि व्रतम्। अहर्निशं परिश्रम्याऽपि न भवति स क्षुत्पीडितानां परिवारसदस्यानामुदरपूर्तौ समर्थः। को वा शृणोति तस्य क्रन्दनम्?

क्वचित् सुभाषितसङ्ग्रहेषु विलोक्यन्ते कानिचित् पद्यानि दारिद्र्यवर्णनपराणि तथापीह कविः प्रमोदकुमारनायकः सत्यं सर्वाण्यपि तानि वर्णनान्यतिशेते। एकतो धनिकानां जीवनेऽनुपममैश्वर्यमपरतश्च दरिद्राणां जीवने अगाधदारिद्र्यम्। तदेतत्सर्वं साधु वर्णितं सुकविना नायकेन—

धनिकानां ग्रन्थप्रकाशने,
 तेषां पुस्तकानि एव
 प्रकाशनसंस्थायाः अमूल्यविभवानि
 इति खलु प्रकाशकानाम् उदात्तः उद्धोषः ।
 अथ च
 प्रकाशकानां द्वारदेशं धावित्वा धावित्वा
 प्राणाः गच्छन्ति दरिद्रस्य
 श्वः परश्वः प्रपरश्वः
 इति आश्वासनया आशावादी दरिद्रो लेखकः
 पुनः धावति तदीयनिकटम्
 परन्तु
 नैव कदा तस्य रचनाः
 सूर्यालोकदर्शनाय प्रभवन्ति ।

(20)

कदाचित् इन्द्रेण सह
 कदा वा कुबेरेण साकं
 कदा पुनः रत्नाकरेण सार्द्धं
 धनिकार्थम् उपमां प्रदाय
 मुग्धाः भवन्ति कवयः,

सार्थकतां गच्छन्ति कविताः
 बहुभिः पुरस्कारैः पुरस्कृतः ग्रन्थः
 उद्धति साहित्येतिहासे
 सतन्त्रञ्च स्थानम् ।
 कवीनां तु सार्थकता
 युगे युगे धनिकानां स्तुतिवाचने उत जयगाने
 संलग्ना कविलेखनी
 दर्पिता वलिष्ठा ।
 अथ च
 दरिद्रस्य उपमा स्वयमेव दरिद्रः
 मानवाकृत्या भिन्नः जीवः
 यस्य सृष्टौ स्थितिर्नास्ति
 नास्ति पुनः परिचयः
 उष्ट्रस्य इव स्वकीयरक्तपानेन
 यस्य आत्मश्लाघा
 परिपूर्णा जिजीविषा ।
 यतो हि सः दरिद्रः
 मानवशरीरेण कश्चन
 अमानवीयो जीवः ।

राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्

(भारतशासन-मानवसंसाधनविकासमन्त्रालयाधीनः,

राष्ट्रियमूल्याङ्कन-प्रत्यायनपरिषदा 'ए'-श्रेण्या प्रत्यायितः मानितविश्वविद्यालयः)

56-57, इन्स्टीट्यूशनल एरिया, जनकपुरी, नवदेहली-110058

दूरभाष : 011-28524993, 28521994, 28520977

email : rsks@nda.vsnl.net.in

website : www.sanskrit.nic.in